

Utvalg:	Forskningsutvalget	Dato: 6.12.2023
FU-sak: 47/23		Arkivsaknr.:

Politikk for åpen vitenskap - forskningsdata

Bakgrunn

Forskningsutvalget ved UiB er gitt hovedansvar for å koordinere arbeidet med å følge opp UiBs [politikk for åpen vitenskap](#), jamfør styresak 101/20. På forskningsutvalgets møte 3. mars 2023 (sak 17/23) ble det gitt en generell gjennomgang av politikken og status for forhandlinger med forlag¹. I offentligheten har det vært mye fokus på omformingen av systemet for vitenskapelig publisering gjennom åpen tilgang. Men krav om tilgjengeliggjøring og deling av forskningsdata har også vidtrekkende konsekvenser for fagmiljøene. UiB bidrar aktivt i flere initiativ for å utnytte muligheter og møte overordnede krav om åpne forskningsdata. Forskningsrådet har utredet investeringsbehov for datainfrastrukturer², men i motsetning til overgangsordninger for tilpasning i publiseringssystemet, har det i liten grad vært etablert egne ordninger for å finansiere økte ressursbehov knyttet til forvaltning av forskningsdata i forskningsprosjekt.

Forskningsrådets krav

Prinsipper for åpen vitenskap har hatt stort gjennomslag på politisk nivå, og krav og betingelser blir drevet fram av de største forskningsfinansisørene, særlig Forskningsrådet, Science Europe og Horisont Europa. Forskningsrådet har siden 2014 stilt krav om dokumentasjon av planer for arkivering og tilgjengeliggjøring av forskningsdata, og siden 2018 krav om dokumentasjon av datahåndteringsplaner for prosjekt som samler inn data. Ved tildeling av støtte til prosjekter krever Forskningsrådet :

- Full og umiddelbar åpen tilgang (Open Access) for vitenskapelige artikler i henhold til Plan S - åpen tilgang til publikasjoner.
- For alle prosjekter som håndterer data, skal prosjektansvarlig utarbeide en datahåndteringsplan i forbindelse med revidert søknad.
- Prosjektansvarlig avgjør hvilke(n) arkivløsning(er) som skal brukes for lagring av forskningsdata fra prosjektet.

I kriteriene for vurdering av virkninger og effekter i slike prosjekt skal søknadene blant annet beskrive:

- I hvilken grad de planlagte resultatene skal gjøres åpent tilgjengelige for å sikre gjenbruk av forskningsresultatene og forsterke reproduserbarhet.

¹ Jamfør sak 17/23 [saksforelegg](#) og [vedlegg](#) om forhandlingsstatus

² Rapport fra [datainfrastrukturutvalget](#) 2022

- I hvilken grad riktig praksis for åpen forskning er en integrert del av prosjektet for å sikre åpen deling og utstrakt tilgang på forskningsresultater.

UiBs politikk og Universitetsbibliotekets rolle og tjenester

Universitetsbiblioteket (UB) har en koordinerende rolle i å forvalte politikk, tjenester og støttefunksjoner for åpne data og datahåndtering ved UiB (jamfør styresak 101/20).

<https://www.uib.no/ub/110811/%C3%A5pen-tilgang-til-forskningsdata>

Universitetsbiblioteket tilbyr en rekke kurs og tjenester for å utvikle kompetanse i fagmiljøene. UB registrerer etterspørsel etter direkte hjelp og veiledning til enkeltforskere- og prosjekt, men slik aktivitet er begrenset av kapasitetshensyn.

Som oppfølging av politikk for åpen vitenskap er det etablert en arbeidsgruppe bestående av representanter for UB, FIA og ITA. Det er opprettet et felles kontaktpunkt for henvendelser om forskningsdata: research-data@uib.no. I tillegg er det etablert et nettverk for forskningsdata i Bergen, der målet er å skape et miljø for erfaringsdeling og kontakter på tvers av faggrenser og institusjoner. Nettverket har halvdagsseminar hvert halvår.

Biblioteket forvalter også UiBs åpne, generiske dataarkiv, DataverseNO (tidligere Bergen Open Research Data), som i UiBs politikk framheves som lagringsløsning for data som ikke er sensitive eller har andre adgangsbegrensninger:

<https://dataverse.no/dataverse/uib>

Tjenesten omfatter i november 2023 132 datasett fra UiB, der de fleste kommer fra Birkelandsenteret for romfysikk. UiT forvalter løsningen i Norge, SAFE er UiBs løsning for sensitive persondata i prosjektfasen. For arkivering og tilgjengeliggjøring av slike data brukes ofte fagspesifikke arkiv, som Sikts arkivtjenester.

Datahåndteringsplaner (DHP) og FAIR datahåndtering

Både Forskningsrådet, EU og UiBs politikk stiller krav om utarbeidelse av datahåndteringsplaner. En datahåndteringsplan beskriver hvordan data i et forskningsprosjekt skal håndteres, helt fra oppstart til etter avslutning av prosjektet. DHP skal sikre åpenhet i forskningsprosesser, tilrettelegge for FAIR-prinsippene som krav til åpne forskningsdata³, forenkle deling og stimulere til bedre kvalitet i forskningsdata. Dokumentasjonskravene til finansierte prosjekt kan imidlertid oppfattes som kompliserte og utfordrende i mange forskningsmiljø⁴.

Forskningsrådet vurderer ikke selv prosjektenes datahåndteringsplaner, men peker på prosjektansvarlig institusjons ansvar for å stille til veie adekvat dokumentasjon. UiBs politikk forventer at «alle forskningsprosjekt ledet av forskere ved UiB skal ha en datahåndteringsplan». Det er utviklet en rekke verktøy for å utarbeide og forvalte datahåndteringsplaner, men felles for mange er utfordringer i brukervennlighet, funksjonalitet og fleksibilitet. I Norge er Sikts verktøy mest utbredt. De største universitetene samarbeidet i 2022 om en rapport for å utrede alternativer for bedre tjenester for fagmiljøene. Som oppfølging av rapporten leder UiB nå et prosjekt finansiert av Nasjonalbiblioteket (NB) for å utvikle støttepakke for norske UH-bibliotek⁵. Prosjektet er et samarbeid mellom BOTT-universitetene, ELIXIR og institusjonene som drifter nettstedet PhD-On-Track. Universitetene er i dialog for å avklare om Sikt skal tilby et av de anbefalte verktøyene i stedet

³ Findable, Accessible, Interoperable, Reusable, se beskrivelse på opendsi.org

⁴ Rapporten er tilgjengelig på nettstedet zenodo.org

⁵ <https://www.uib.no/ub/166066/datahåndteringsplaner-støttepakke-norske-uh-bibliotek>

for, eller i tillegg til, egne verktøy. SIKT har tjenesteavtaler med 125 institusjoner utenom BOTT-universitetene.

Det kan ligge et stort potensial i å forbedre og forenkle dataforvaltning ved å integrere DHP-verktøy med andre tjenester, eksempelvis slik at utfylling av DMP automatisk kan tildele lagringskvoter i stordata-prosjekt, overføre metadata for dokumentasjon, datautveksling og samarbeid, og sporing/oppfølging og kreditering av delte datasett. SIKTs DHP-verktøy er integrert mot deres personverntjenester slik at brukerinstitusjoner får en samlet oversikt over innmeldte prosjekt og deres datahåndteringsplaner.

Nasjonal arbeidsgruppe for Persondata i forskning

Research Data Alliance (RDA) er et internasjonalt samarbeid med over 14000 medlemmer fra 150 land. Organisasjonen arbeider for å utvikle rammeverk for å muliggjøre åpen deling og gjenbruk av data. UiB deltar i RDA Norge, som er den norske noden i alliansen. Det er nylig opprettet en arbeidsgruppe for persondata i forskning. Gruppen har som mål å *"å jobbe frem gode veiledere for håndtering og deling av persondata og andre sensitive opplysninger i forskningsprosjekter."* UiBs personvernombud er deltaker i arbeidsgruppen.

Forskningsinfrastrukturenes rolle

Forskningsinfrastrukturer spiller en særskilt rolle som faglige pådrivere for åpne forskningsdata. Ut over å stille selve datasamlingene til veie, kombinerer forskningsinfrastrukturer sterke fagmiljø innen forskningsdisiplinene med IT-ressurser og fagekspertise på dataforvaltning (data stewards/datarøkttere). UiB har kompetansemiljø på internasjonalt nivå rundt store forskningsinfrastrukturer som CERN Elixir, Clarino, EPOS, Digsscore og andre, og rundt datainfrastrukturer som Sigma2, NIRD, NRIS og SAFE. ESFRI (European Strategy Forum for Research Infrastructures) er det europeiske samarbeidet om forskningsinfrastruktur. UiB leder norske noder i 6 ESFRI-infrastrukturer og er partner i flertallet av norske deltakelser i ESFRI samarbeidet. UiB deltar i ESFRI Stakeholder forum som ble opprettet i 2022. Utviklingen av politikk for nye tiltak (actions) i Det europeiske forskningsområdet (ERA) er en viktig del av dette. Dette har bidratt til at UiB er blant de mest aktive universitetene i Horisont Europa (topp 10) når det gjelder samarbeidsprosjekter om forskningsinfrastruktur.

I forskningsrådets infrastrukturutlysning 2023 har UiB 13 fulle søknader, som ligger tett opp til antallet fra UiO (18), NTNU (14) og Sintef (15). UiB har i tillegg seks søknader om forprosjekt på mindre skala (inntil 2 mill), som sammen med UiO er flest nasjonalt.

UiBs bidrag i EOSC

European Open Science Cloud (EOSC) er etablert som et samordnet nettverk av tjenester for FAIR data og relaterte tjenester for forskning. Europakommisjonen finansierer EOSC med rundt 500 millioner Euro i Horisont Europa. Forskningsrådet støtter norske institusjoners årlige medlemskapskostnadene de første 7 årene mens institusjonene bidrar med en stor grad av egenbidrag i aktivitetene. UiB ble medlem av EOSC i 2022. V Nasjonalt er det finansieringen av ESFRI infrastrukturene som samlet utgjør Norges viktigste bidrag til EOSC. Oppgradering av ESFRI-infrastrukturene er en stor og viktig andel av søknadene som UiB leder og deltar i NFR INFRASTRUKTUR 2023. Det er derfor en viktig prioritering for UiB at NFR fortsetter å finansiere ESFRI deltakelse i bredden av fag. Utfallet av Forskningsrådet sin tildeling vil være viktig for det norske bidraget til videre utvikling av European Open Science Cloud (EOSC).

Utfordringer videre

UiB har sterke fagmiljø og tjenester for åpne forskningsdata. I lys av tiltak og reguleringer fra myndigheter og finansieringskilder er det likevel et spørsmål om kapasiteten i fagmiljøene og tjenesteorganene er tilstrekkelig for å møte forventninger og krav. Det er ikke kartlagt i hvilken grad forskermiljøene oppfatter sine egne tjeneste- og kompetansebehov for dekket, og heller ikke i hvilken grad fagmiljøene drar nytte av mulighetene i åpne data, samt hvorvidt krav oppfattes som nyttige, rimelige og håndterbare.

Fakultetene inviteres til å diskutere hvordan de stiller seg til finansiørens forventninger til åpne forskningsdata, og hvorvidt UiBs [politikk for åpne forskningsdata](#) adresserer de riktige problemstillingene.

Saken legges fram for Forskningsutvalget til drøfting

28.11.2023 Marta Eide/Karin Rydving/Erik Sandquist/Bjug Bøyum/Alette Mykkeltvedt Gilhus